

УДК 159.9:371.134

Олена Григорівна Стасько,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
глибинної корекції та реабілітації,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0002-4188-5250
Lenastasko@gmail.com

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УМОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ У КОНТЕКСТІ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У статті проаналізовано психологічну сутність феномена умовних цінностей та визначено глибинно-психологічні чинники їхнього формування. Продемонстровано взаємозв'язок між умовними цінностями, механізмами психологічного захисту та внутрішніми суперечностями психіки, що обумовлюють виникнення внутрішньоособистісного конфлікту. Розглянуто вплив умовних цінностей на формування ідеалізованого образу «Я» особистості, а також виявлено їхній зв'язок із нормативними цінностями. Обґрунтовано, що внутрішні суперечності психіки беруть свій початок у ранньому віці, коли на їх формування впливають умовні цінності, ідеалізоване уявлення про «Я» та механізми психологічного захисту, що визначають зміст передсвідомого.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, конфлікт, глибинні передумови конфліктів, умовні цінності, психологічні захисти, нормативні цінності, ідеалізоване «Я».

Olena Stasko,
PhD in Psychology, Associate Professor,
Deep Correction and Psycho-Social
Rehabilitation Department,
Bohdan Khmelnytsky National
University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4188-5250
Lenastasko@gmail.com

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN CONDITIONAL VALUES AND INTERPERSONAL CONFLICT IN THE CONTEXT OF DEPTH PSYCHOLOGY

This scholarly article delves into the psychological underpinnings of mental values, dissecting the critical factors that contribute to their formation. It systematically investigates the interplay between mental values, the mechanisms of psychological self-destruction, and the internal dynamics of the psyche that precipitate deeply entrenched inner conflicts. A central focus is placed on the role mental values play in constructing an idealized self-image and their interrelation with normative values. Utilizing a deep psychological framework, the study examines how mental values intersect with the internal psychodynamic forces that underpin intrapsychic tension and conflict. The findings underscore that the foundational architecture of the psyche is established during early developmental stages, a period when mental values, idealized conceptions of the self, and psychological defense mechanisms are cultivated. This formative process fundamentally shapes individuals' relational patterns and their perceptions of themselves in relation to others. Moreover, the research highlights the potential of advanced psychocorrective interventions to harmonize these internal forces, thereby fostering personal development while enhancing interpersonal competencies.

The study also substantiates the influence of conventional values—shaped by past experiences—on behavioral patterns and psychological characteristics. These values act through mechanisms such as substitution, identification, and compensation, which mediate their impact on mental functioning. Furthermore, a significant correlation is identified between conditional values and subjective expectations, particularly in how they validate and reinforce the attributes of

the individual's idealized self-concept. The research emphasizes the critical importance of psychotherapeutic correction to address conventional values and demonstrates the efficacy of the ASPP (Automated System for Psychocorrection and Psychodiagnostics) method in diagnosing and fostering transformative changes in such value systems.

Key words: *internal conflict, conflict, deep thoughts and conflicts, mental values, psychological preoccupations, normative values, idealized "I".*

На сьогодні дослідження цінностей посідає одне з центральних місць у практичній психології, що пов'язано зі значущістю їхнього впливу на розвиток особистості. Ретельний аналіз наукових джерел з цієї проблематики свідчить про те, що цінності становлять фундаментальний компонент, який визначає вектор життєвої діяльності людини та впливає на процеси її самовизначення. Вони тісно інтегровані з системами мотивації та виконують важливу регулятивну функцію, спрямовуючи життєву активність та поведінкові прояви особистості.

У вітчизняній та світовій психології досі немає єдиного підходу до трактування феномена особистісних цінностей. Ця тема широко розглядається у працях таких науковців, як А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм, Е. Шпрангер та інших дослідників [1].

Попри значну кількість наукових робіт, присвячених вивченню природи цінностей, їхній вплив на формування несвідомих аспектів психіки залишається недостатньо дослідженим. У сучасній психології домінує підхід, який акцентує увагу на свідомості, як найвищому рівні регуляції людської діяльності, що базується на нормативних цінностях. У цьому контексті основна увага зосереджується на просоціальних цінностях, які вважаються фундаментальними для гармонійної взаємодії особистості із соціальним середовищем. Однак специфічні феномени, такі як немотивовані вчинки, ірраціональна поведінка, а також інфантильні або регресивні прояви, що нерідко є результатом впливу умовних цінностей, залишаються поза належною увагою. Крім того, недостатньо дослідженим є зв'язок між умовними цінностями та психологічними захистами, а також їх вплив на виникнення внутрішніх протиріч психіки, що спричиняють внутрішньоособистісні конфлікти. Ця теоретична прогалина визначає актуальність проблеми для подальших емпіричних і концептуальних досліджень у галузі психології [1].

У контексті проблеми взаємозв'язку свідомих і несвідомих сфер психіки умовні цінності вперше стали об'єктом ґрунтовного вивчення завдяки роботі академіка НАПН України Т. С. Яценко [3]. Ці цінності пов'язані з психологічними захистами та їхнім епіфеноменом – відхиленнями від реальності. Вони формують у суб'єкта очікування щодо отримання зовнішнього підтвердження ідеалізованого образу «Я» іншими людьми.

Сучасна практична психологія потребує використання методів, які спрямовані на глибокий аналіз психіки людини, надаючи можливість усвідомлення її умовних цінностей, що є основою когнітивного аспекту захисних механізмів. Одним із таких інноваційних підходів є метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), який розроблений академіком Т. С. Яценко. Цей метод вирізняється багатогранністю та інтегрованим підходом до дослідження психічної діяльності особистості, охоплюючи як свідомі, так і несвідомі її компоненти. Особлива увага у рамках АСПП приділяється аналізу умовних цінностей, які визначають формування несвідомих структур психіки, зокрема їхньому впливу на розвиток внутрішніх суперечностей та внутрішньоособистісних конфліктів.

Метою цієї статті є дослідження взаємозв'язку умовних цінностей суб'єкта з внутрішніми суперечностями психіки, що лежать в основі внутрішньоособистісного конфлікту у контексті глибинної психології.

Дослідження феномену умовних цінностей та їх взаємозв'язку з внутрішніми суперечностями психіки та внутрішньоособистісним конфліктом здійснювалося у контексті психодинамічної теорії, яка розроблена Т. С. Яценко [3]. Дослідження,

проведені у контексті психодинамічної теорії, свідчать, що умовні цінності закладаються у ранньому віці, коли дитина прагне схвалення від значущих дорослих. Вона засвоює їхні цінності, навіть якщо вони суперечать її внутрішнім потребам. У дорослому віці ця схема поведінки зберігається: особистість прагне відповідати очікуванням інших, не завжди усвідомлюючи власні істинні пріоритети [1].

Через прихований характер умовних цінностей людина може не помічати їхнього впливу на своє життя. Ідеалізований образ «Я» визначає систему очікувань щодо того, як особистість має сприйматися іншими людьми. Ці очікування часто залишаються неусвідомленими, проте вони мають емотивний характер, а психологічні захисти спрямовані на їх підтримку. Умовні цінності формують поведінку людини на несвідомому рівні, роблячи її дії ригідними та стереотипними. Саме вони є основою для системи психологічного захисту, яка підтримує ідеалізоване уявлення про власне «Я». Такі цінності слугують внутрішнім виправданням різноманітних вчинків, створюючи приховане прагнення до підтвердження своєї самоцінності. Передбачається, що кожна проголошена цінність має свої глибинні, інфантильні корені. Таким чином, дослідження умовних цінностей потребує звернення до механізмів несвідомого, зокрема до феноменів психологічного захисту, ідеалізованого «Я» та внутрішніх суперечностей психіки, які є джерелом внутрішньоособистісних конфліктів. У цьому контексті значної уваги заслуговує «Модель внутрішньої динаміки психіки» Т. С. Яценко [4].

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки (за Т. С. Яценко)

Основою цієї моделі є концепція об'єктивації механізмів внутрішніх суперечностей і психодинамічних процесів у контексті цілісності психіки. «Модель внутрішньої динаміки психіки» розширює вертикальну структуру психіки, запропоновану З. Фрейдом, шляхом введення лінійних залежностей. Завдяки цьому психіка розглядається як система суперечливих тенденцій, що дозволяє глибше аналізувати процеси формування умовних цінностей та їхні різновиди. У межах цієї моделі акцент зроблений на двох нерозривно пов'язаних сферах психіки: свідомій та несвідомій. Свідома частина спрямована на досягнення соціально значущих цілей, які людина здатна передбачати, і тісно пов'язана з нормативними цінностями. Натомість несвідома (або передсвідома) сфера характеризується впорядкованістю і виконує цілі, яких суб'єкт не усвідомлює. Взаємодія між свідомим і несвідомим відбувається у протилежних напрямках (рис. 1, стрілки 2 та 5), що сприяє їх гармонізації. При цьому несвідоме охоплює широкий спектр психічних

процесів і має здатність «бачити» зміст свідомого, тоді як свідомою сфера не має доступу до змісту несвідомого через дію психологічних захистів.

Основною внутрішньою суперечністю є конфлікт між двома типами логіки: свідомою та несвідомою. Внутрішні суперечності психіки тісно пов'язані з феноменом психологічних захистів. Незалежно від їхньої форми (базової чи ситуативної) ці захисні механізми підпорядковуються загальному принципу «від слабкості до сили». Вони завжди призводять до певного викривлення реальності.

Таким чином, говорячи про внутрішню суперечливість, можна стверджувати, що всі ефекти, пов'язані з психологічним захистом, так чи інакше впливають на внутрішню динаміку психіки. І умовні цінності, і нормативні цінності, і явище викривлення реальності фактично приховують внутрішні суперечності від самого суб'єкта, створюючи відчуття психологічної цілісності. Захисні механізми маскують внутрішню суперечливість, забезпечуючи через умовні цінності суб'єктивне відчуття інтегрованості психіки. Центральний механізм психологічного захисту – «від слабкості до сили» – підтримує існування внутрішньої суперечливості поза межами часу та простору. Це відбувається тому, що викривлення реальності не є самоціллю, а слугує засобом збереження образу ідеалізованого «Я».

Залежно від типів психологічних захистів (базових і периферійних) можна виділити два види умовних цінностей: базові та ситуативні. Ці категорії перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємно впливають одна на одну. Базові умовні цінності формуються під впливом глибинних психічних детермінант і мають зв'язок із інфантильним «Я», що є основою глибинно-психологічних цінностей. Вони виникають унаслідок витіснення і залишаються поза межами свідомого сприйняття людини. Процес їх формування відбувається під впливом первинних лібідозних об'єктів, з якими суб'єкт переживає емоційно-чуттєву єдність, часто інцестного характеру. Дослідження цього явища ґрунтуються на аналізі очікувань та емоційних реакцій суб'єкта під час його взаємодії з іншими людьми в рамках методології АСПП. Ситуативні умовні цінності, що діють автоматично, відзначаються значною варіативністю та схильністю до змін. Вони гармонійно узгоджуються з нормативними цінностями особистості, орієнтованими на задоволення соціальних потреб і відповідність суспільним очікуванням. Хоча ці цінності частково можуть бути усвідомленими та вираженими у словах, їхнє справжнє, глибинне змістове наповнення залишається поза межами свідомості. Динамічний характер ситуативних умовних цінностей визначає їхню актуальність у конкретний момент часу. Кожна така цінність має психологічно глибоке підґрунтя і активізується під час міжособистісної взаємодії, особливо коли постає загроза невизнання особистісної гідності «Я».

Умовні цінності тісно переплітаються з очікуваннями людини щодо інших, інтересами ідеалізованого «Я» і нормативними цінностями, спрямованими на задоволення соціальних потреб. Формування нормативних цінностей (ідеалу «Я») відбувається під впливом суспільного досвіду, ціннісних орієнтирів батьків та власного життєвого досвіду. Проте ці цінності часто набувають умовного характеру. Це проявляється в розбіжності між декларованими переконаннями людини та її реальною поведінкою (наприклад, індивід може стверджувати одне, але діяти в зовсім протилежний спосіб, не усвідомлюючи цього). Високий професіоналізм психолога-практика полягає у вмінні розкривати приховану ілюзорність, яка виникає через інфантильні інтереси «Я», що маскуються під просоціальні цілі. Окрім того, важливо прогнозувати можливі деструктивні психічні процеси, зумовлені перевагою тенденцій «повернення до минулого» та «інфантильних цінностей». Ці явища можуть призводити до ослаблення особистості та загострення почуття меншовартості [1].

Згідно з психоаналітичним підходом до структури психіки, було встановлено, що індивідуальні умовні цінності значною мірою визначають сферу міжособистісних відносин. Ці цінності найчіткіше проявляються в процесі взаємодії між людьми, особливо коли акцент переноситься на емоційний аспект спілкування. Важливо зазначити, що умовні цінності безпосередньо пов'язані з психологічними захистами особистості, які покликані охороняти ідеалізоване «Я» під час комунікації. Вони також слугують підтримці нереалістичних очікувань на отримання бажаної зворотної інформації, яка повинна підтвердити значущість і цінність цього «Я».

Відхилення від реального сприйняття залишаються непоміченими для самої людини, що призводить до щирого, проте хибного очікування позитивної оцінки її дій. Якщо ж зворотний зв'язок виявляється невідповідним цим очікуванням, у спілкуванні можуть з'явитися труднощі, зокрема спроби знецінити думку іншої сторони. Викривлене сприйняття комунікативного процесу може стати причиною соціальної ізоляції, підвищення рівня агресії, депресивних станів чи апатії. У таких обставинах людина може переживати негативні емоції, не змінюючи своїх переконань, або відчувати внутрішній конфлікт. Ці викривлення сприяють зростанню рівня тривожності, що змушує сприймати будь-які події як загрозливі чи ворожі. Внаслідок цього індивід може ігнорувати думки інших чи намагатися дискредитувати їх, аби зберегти ідеалізовану картину власного «Я».

Це ускладнює виявлення справжніх причин проблем у спілкуванні, стимулюючи перебільшення негативних якостей інших людей і посилюючи егоцентричне прагнення утвердити власне «Я». В таких умовах почуття вдячності може бути заблоковане, а доброзичливі наміри оточуючих сприйматимуться як щось очевидне на тлі завищеної значущості власного «Я». Захисні психологічні механізми здатні провокувати недовіру та підозри, що часто пов'язані з проєкцією власних внутрішніх переживань.

Таким чином, комунікація, яка формується під впливом умовних цінностей і закріплюється через певні поведінкові шаблони, набуває особливого значення для людини, коли сприяє вираженню цих цінностей. Це нерідко стає причиною емоційної прив'язаності або навіть почуття любові до тих, хто допомагає реалізувати цей процес. Підвищення ефективності взаємодії у спілкуванні потребує усвідомлення відносності власних цінностей і мінімізації їх негативного впливу. Завдяки психокорекційній роботі можна вирішити конфлікти, що перешкоджають гармонійній взаємодії, та розвинути партнерські відносини на основі рівноправності, емпатії й доброзичливості.

Виходячи з цього, психокорекція має спрямовуватись на глибше усвідомлення несвідомих процесів і складних аспектів функціонування психіки. Це дозволяє знизити деструктивні тенденції, які виникають внаслідок нереалістичних очікувань, внутрішніх конфліктів, умовних цінностей та ідеалізованого образу «Я». Використання методу АСПП у груповій психокорекції сприяє ослабленню впливу таких цінностей, що позитивно відображається на соціальному сприйнятті й полегшує адаптацію до суспільного життя.

Отже, процес формування умовних цінностей значною мірою обумовлений едіповою ситуацією та пов'язаний із механізмами ідентифікації з первинним лібідним об'єктом і компенсаторними процесами. Встановлено, що між умовними цінностями, ідеалізованим образом «Я» та психологічними захистами існує тісний взаємозв'язок. Ці захисти, виступаючи джерелом внутрішніх суперечностей, зумовлюють формування внутрішньоособистісного конфлікту. Залежно від характеру психологічного захисту виділяють два основних типи умовних цінностей: інфантильні (глибинно-психологічні) та ситуативні. При цьому кожна ситуативна умовна цінність базується на глибинній психологічній основі.

Групова психокорекція, що використовує метод АСПП, створює умови для осмислення умовності цінностей, усвідомлення внутрішньоособистісних конфліктів і їх упередження

на поведінковому рівні у соціальному середовищі. Вона сприяє подоланню комунікативних бар'єрів, зниженню впливу психологічного егоїзму та схильності до дискредитації інших, що зрештою позитивно впливає на якість міжособистісних стосунків.

Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на створення інноваційних методик для вивчення феномену умовних цінностей, враховуючи особливості несвідомих механізмів. Крім того, перспективним вектором є детальніше дослідження взаємозв'язку між умовними цінностями та процесами, що лежать в основі формування внутрішньоособистісних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого «Я» особистості: автореф. дис...канд. псих. наук:19.00.07. Київ, 2006. 20 с.
2. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: навч. посібник. Київ: Либідь, 1996. 264 с.
3. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.
4. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2004. 679 с.

REFERENCES

1. Stas'ko, O. H. (2006). *Psykhologichna znachushchist' umovnykh tsinnostey ta yikh vplyv na formuvannya idealizovanoho "Ya" osobystosti. Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].
2. Yatsenko, T. S. (1996). *Psykhologichni osnovy hrupovoyi psykhokorektsiyi: navch. posibnyk.* Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
3. Yatsenko, T. S. (2006). *Osnovy hlybnyynoyi psykhokorektsiyi: fenomenolohiya, teoriya i praktyka : navch. posibnyk.* Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Yatsenko, T. S. (2004). *Teoriya i praktyka hrupovoyi psykhokorektsiyi: Aktyvne sotsial'no-psykhologichne navchannya: navch. posibnyk.* Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Подано до редакції: 18.02.2025.